

„Példaértékű Pedagógus Díj” pályázat – beszámoló

Irodalomtanítás a ferences intézményekben

„Mindenből lajtorját csinált, hogy a Magasságbeli trónját megközelítse.” (2Cel 165)

Huszonhat éve tanítok a hat köznevelési intézmény fenntartójaként működő Magyarok Nagyasszonyáról nevezett Ferences Rendtartomány szentendrei gimnáziumában. Az intézmény megszületése (1950) emberpróbáló időkre nyúlik vissza. Indítása és vállalása a szerzetesrendek feloszlatása utáni években bár kockázatos volt, mégis megteremtette annak az esélyét, hogy a ferences szerzetesi élet – ha igen korlátozott keretek között is – megmaradhatott az országban. Ma már tagadhatatlan, hogy az évszázados hagyományokkal bíró szerzetesiskolák mellett a szinte a semmiből kinövő ferences iskolának sajátos karizmájával helye és mással fel nem cserélhető szerepe volt a katolikus intézmények között. Kétségtelen, hogy a ferences nem tanító rend, s a ferencesek legtöbbször a ferenci eszméből kiindulva nyitottak iskolát, néha viszont a túlélés, a megmaradás lehetőségeként. Az iskolához köthető munka vállalhatósága azonban sokszor váltott ki éles vitákat és megoszlást a rend története során. A vita alapját voltaképp az jelentette, hogy a tanítás vállalásának alapvető feltételét, a tanulmányok kérdését különböző módon ítélték meg. Némelyek kezdettől fogva a tanulmányokat Szent Ferenc eredeti szándéka elárulásának tartották, mások az Evangélium hirdetéséhez szükséges előfeltételeknek tekintették és szorgalmazták. A két álláspont a rendet egy igen széles körű, az alapokig nyúló vitába kényszerítette, mely mind a mai napig nem jutott igazi nyugvópontra. Abban azonban mindig egyetértés mutatkozott, hogy az iskolában széles körű nevelés valósítható meg, s ez evangelizációs munka, abban azonban nem, hogy az iskolai nevelésnek a ferences tevékenységek egyikének kell-e lennie. A ferences iskola mindig igazodott a katolikus nevelés hagyományaihoz, azonban a ferences lelkiesség talaján nő ki, s ez a specifikuma érteti meg sajátos, más rendi iskolától hangsúlyjaiban eltérő jellegét.

A ferences nevelés, ahogy minden ferences tevékenység, Assisi Szent Ferenc írásaira és a századok hagyományaira épül. Ezekből érthető meg ugyanis a rendalapító evangéliumi tapasztalata, egyéni és egyedi látásmódja, Istenről, a teremtett világról és az emberről alkotott képe, a ferences karizma, a sajátos lelkiesség. Bár Szent Ferenc nem alkotott tudományos rendszereket, nem fogalmazott pontokba fogható módszereket, de intuíciós élete alapelveket és gyakorlati meglátásokat fektetett a rend életébe. E tanulságokat a nevelés nyelvére lefordítva, *a ferences pedagógia* a leglényegesebb pontokon bizonyítható és jellemezhető. Az

elsődleges forrásként használható írások az elméletet, Ferenc emberképét és nevelési eszményét rögzítik, belőlük érthetjük meg a pedagógiáját kikristályosító lelki gondolkodást, mely a mindenkori ferences nevelési elvek fundamentuma is. A ránk maradt életrajzok ezt a képet finomítják, árnyalják és - a krisztológiai és evangéliumi párhuzamokkal együtt – Ferencet, a testvéri közösség vezetőjét állítják elénk, s elbeszéljük, hogyan lett a lélekben megszülető tudásból mindennapi tapasztalat, a Ferencet követők számára továbbadható örökség. Úgy is mondhatnánk: a pedagógia elméletét váltják gyakorlatra.

Tanárként az a kérdés foglalkoztat, hogyan ültethetők át a rendalapító, Assisi Szent Ferenc evangéliumi és élettapasztalatai a mindennapi gyakorlatunkba. Az 1998-tól megjelenő, elsősorban német nyelvű szakirodalomra alapozott, lektorált, irodalom-, lelkiesség- és művészettörténeti tanulmányaim éppen ezért a ferences lelkiesség gyökereit érintették. (<https://vm.mtmt.hu/search/slist.php?lang=0&AuthorID=10003316>) Kiemelem azt a tanulmányom, amely a ferences források alapján mutatja be Szent Ferenc nevelésének alapelveit és sarkköveit, melyekből észrevehetően kikristályosodik egy pontokba szedhető *ferenci pedagógia*. Erre az elméleti fundamentumra épülhet a gyökerekhez visszatérni akaró, de a kor követelte igényeknek is megfelelni szándékozó ferences pedagógiai gyakorlatunk, a mindennapi munkánk.

A katolikus iskolában „a tanítás a hit iskolájává”¹ válik, s az intézmény „kiaknázza a tantárgyak lehetőségeit a keresztény személyiség kibontakozása érdekében”.² Nevelésében az *irodalom, az irodalmi nevelés* is jó lehetőséget kínál a legmagasabb rendű célok eléréséhez, az örök értékek, az igazság, jóság, szépség, szeretet szívbe gyökereztetéséhez. „Az irodalomtanításnak tehát nem egy művészeti ág tanításának kellene lennie, hanem erkölcsi ismeretek átadását is kellene szolgálnia.”³ Az értékkozmoszként ható műalkotás a keresztény személyiség formálásában, az értékítélet alakításában is jó szolgálatokat tesz, direkt és indirekt lehetőségeket kínál. Gondolkodásunknak az irodalmi nevelésről is a Szentírásból és szenthagyományból kell kiindulnia. Egyházi dokumentumok fényében jutunk el ahhoz a következtetéshez, hogy az élet, a lét rejtett értelmét, az örök érvényűt megközelíteni akaró művészet sajátos módon az Isten országát keresi. Így azt a hivatást tölti be, amit Jézus Krisztus evangéliumában minden ember legfontosabb feladatának jelöl ki: *Keressétek először Isten országát s annak igazságát, és ezeket is mind megkapjátok* (Mt

¹ Etikai kódex a Magyarországi Katolikus Egyház közoktatási intézményeiben dolgozó pedagógusok számára. Bp., 1998. 10.

² Uo.

³ Lukács Péter előadása elhangzott a Kultúra, olvasás, magyartanítás az „új képkorszakban” című, az Országos Széchényi Könyvtárral közösen szervezett konferencián 2002. március 9-én.

6, 33). A művészet az Isten országába vezető egyik út is. Szent II. János Pál pápa szavaival: a művészet lényegéből és eredetéből fakadóan nagyon értékes utat jelent a hit horizontján is.⁴ Ám soha nem szabad elfelejteni, hogy a művészet bár elvezet, de csak a hit vezet be ebbe az országba. „*Sem a művészet, sem a tudomány nem viszi el a szellemet a végső valóságához: csak a megtestesült Ige.*”⁵

Ma már szabadon kimondhatjuk, hogy számunkra a legfontosabb, hogy az irodalmi nevelés a hitre és keresztény életre nevelésben is segítségünkre van. Tanít élni, nevel lelki életrevalóságra, egy másik világ titkait nyitja meg. Méltatlanul keveset beszélünk az irodalomnak erről az áldásos szerepéről, s tapasztalatom, hogy a mindennapi gyakorlatban sem élünk vele. Sajnos azt kell látnunk, hogy a racionális tudás bűvöletébe esve lemondunk arról, hogy a nehezebb utat válasszuk, azaz a szívet neveljük az irodalom segítségével olyannak, amilyenek Isten azt megalkotta. Keresztény felelősség kérdése, hogy a magyartanár milyen műveket ajánl olvasásra és emel ki egy életműből, milyen arcát mutatja meg egy alkotónak, mire „használja” az irodalmat. Igyekeznünk kell meglátni és megláttatni, hogy a műalkotás élet-, lét-, lélek- és hittapasztalat, egy-egy életmű tanulságos megtéréstörténet is, melynek a diákjaink életébe olvasható üzenete is lehet. Tapasztalatom, hogy tanítványaink a művek ilyen vonatkozásaival megszólíthatók, ám a tankönyvekből ez a szemlélet hiányzik, s erre a pedagógus figyelmét is irányítani kell. Szakralitás és a művészet egymást nem kizáró, sőt egymást feltételező, egymástól elválaszthatatlan fogalmak. A szépség, az igazság, a jóság és a szakralitás felé irányított emberi szellem az alkotásban is a tökéleteset, a teljest akarja a maga művészi eszközeivel megközelíteni. A vallásos és szakrális művekben megvan az a törekvés, hogy az embert egy másik, igazibb világ felé fordítsa. Ady, Babits, Tóth Árpád, Juhász Gyula, József Attila, Dsida Jenő, Radnóti, Vas István szakrális versei nem csak a vallásos emberhez, hanem minden lélekhez szólnak, embert gazdagítanak. Olyan alkotások, melyek legjobbjai a költői én vallásos világképének és morális meggyőződésének bátor fölállásával, esztétikai igényességgel, a kor irodalmi kontextusának színvonalán örök érvényű ható üzeneteket hordoznak - mégis kívül esnek a magyartanítás térrétegében.

Assisi Szent Ferenc a keresztény irodalomtanárt is megszólítja, és a szó tiszteletére tanítja. Számára, ahogy minden teremtmény, úgy a szó is szakralitást hordoz, mert valóság, létező dolog, mely nélkül Isten Igéje érthetetlen lenne. A szó maga a Krisztussal való

⁴ Szent II. János Pál pápa a művészekhez írt levelében 1999. április 4-én.

<http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=68>

⁵ Ua.

találkozásból született tudást is hordozza, s annak létéről vagy hiányáról is vall. Következmény, tapasztalat és válasz is egyszerre, árulkodó jel. Ferenc ezért tiszteli a betűt, a szót, a nyelvet, és használja a legnagyobb alázattal, akár prédikál, akár költőként szól. A keresztény esztétika és a ferences lelkiség együttesen és elválaszthatatlanul határozza meg a tanítás szemléletét, a megközelítés módját és a feldolgozandó művek kiválasztását is. A magyartanárnak a keresztény meggyőződéséből forrászó értékrend felé kell vezetnie minden órán a diákokat. Tehát látnia kell, hogy az adott műnek melyek azok az elemei, amelyek az óravezetését a háttérből irányítják. Céltudatos, jól szervezett, az adott tanulócsoporthoz igazodó, érdeklődést felkeltő és fenntartó diskurzus során el kell oda jutnia, hogy a tanuló a műben ne csak a közvetlen nyelvi közlést, a textust fogja föl, hanem jusson el a megértés valós szintjére. Ez pedig a mű mélyrétegének, a sokszor vízjel finomsággal beírt emberi tartalomnak a megértését, Isten és ember kapcsolatára, az emberi sorsra és önmagunkra való vonatkoztatását jelenti. A művek nem maradnak csupán egy letűnt kor poros dokumentumai, hanem aktualizálható, felfedezésre érdemes, izgalmas valóságok, mert a belőlük kiolvasható, általános emberi tartalmak, magatartásformák, a lét nagy kérdései lényegüket tekintve időtlenek. Ezek azok az elemek, melyek a műből ma is megszólítanak, kérdeznak, a mű válaszára személyes választ is provokálnak, értelmet adnak „a szövegnek.” Minden mű kapcsán ugyanis önmagunk világát, Isten-és emberkapcsolatainkat is újraértelmezzük és újraértékeljük, hiszen a mű értelmező-értékelő aktusában indirekt módon a befogadó magát is megismeri, és jobban meg is érti. Már pedig minden nevelésnek ez a legfontosabb feladata, s ez szolgálható egy-egy tantárgy keretein belül is anélkül, hogy a tárgyat egyszerű „eszköznek” tekintenénk.

A „*Példaértékű Pedagógus*” pályázat keretében azt a feladatot vállaltam, hogy a ferences intézményekben dolgozó, elsősorban magyartanárok munkáját szaktanácsadóként segítsen, hogy tanításunk, nevelésünk még gyümölcsözőbbé és „ferencesebbé” váljon. Munkám célja az volt, hogy ennek a feladatnak eleget tegyek, de a kutatás eredményeként elkészülő tanulmányok, pedagógiai, módszertani írások, hanganyagok természetesen tágabb körben, a katolikus intézmények magyartanárainak is hasznosíthatók legyenek. Kutatási eredményeimet többek között a *Ferences Kutató Tanárok Tudományos Köre Acta Pinteriana* c. lapjában is közzéteszem, hogy a tudományos tevékenység valóban visszacsatolást kapjon, és közvetlenül hasznosuljon az iskoláinkban folyó mindennapi oktatásban. Kutatásom hozzájárulhat az elméleti (szakrális és vallásos irodalmi, szakmódszertani, pedagógiai, neveléstudományi) tudás bővítéséhez is, elsősorban a mindennapi pedagógiai gyakorlat változó kihívására igyekszik választ adni, így segíthet közvetlenül a szervezeti, intézményi megújulásban.

Tágabb hasznosulása közvetve megvalósulhat a köznevelési rendszerben a támogató szakmai partnerek, a *Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola* és a *Katolikus Pedagógiai Intézet* révén. Mindkét szervezet lehetőséget kínált a tudásmegosztásban és eredményeim bemutatására a katolikus intézményekben, a felsőoktatásban, hittanári képzésben, továbbképzéseken, konferenciákon, műhelyfoglalkozásokon.

További célkitűzésem, hogy szakmai párbeszéd induljon el, elsősorban a tantárgypedagógiai gyakorlat továbbgondolására, esetleg megváltoztatására késztessem, kijelölje a további kutatások irányait és lehetőségeit, és további fejlesztésekhez vezessen.

Célom, hogy elkészüljön az eddigi munkámra is építő tanulmánykötet, tanári kézikönyv, mely elsősorban a katolikus – célzottan a ferences - intézmények magyar-és hittanárainak a fent vázolt szellemben való munkáját segíti. Ilyen kötet még nem áll a katolikus intézmények rendelkezésére. A *Lajtorja a ferences intézmények magyartanításához – irodalmi és módszertani tanulmányok* c. kötet első részében a forrásokra épülő, ferences pedagógiai elméletet foglalom röviden össze. A második részben – szakmai és módszertani tapasztalataimra támaszkodva – tanulmányokban szólok arról, hogyan állítható az irodalmi nevelés a katolikus intézményekben a hitre és keresztény életre nevelés szolgálatába.

Különösen fontosnak tartom azt a tanulmányom, melyben a vallásos, szakrális, spirituális irodalom fogalmait tisztázom. A harmadik fejezetben teológiai, lelkiégtörténeti stb. megközelítésből mutatok be olyan műveket, életműveket, melyek a középiskolai irodalomtanításba, tehetséggondozásba bevonhatók (pl. Nagy Gáspár, Utassy József), vagy a tananyagban szerepelnek (pl. Arany, Madách, Ady, Babits, Tóth Árpád, Kosztolányi, Karinthy), de más nézőpontból is megközelíthetők. Nem a tananyagbővítés a célom, hanem az eszméltetés, a keresztény-katolikus szemlélet tudatosítása. A kötet része a gimnáziumi irodalomtanításhoz kidolgozott tematikus terv, mely a 9. osztályban tanítandó, ferences vonatkozású tananyag feldolgozását segíti (Naphimnusz, Dante, Celanoi Tamás, J. Todi). Az óratervekhez szemléltető eszközök, tanulmányrészletek, dolgozattervek, módszertani ötletek is társulnak. A kollégák visszajelzése és a katolikus intézményekben tett szaktanácsadói munkám tapasztalata is azt igazolja, hogy égető szükség van egy ilyen summázó, a leghelytállóbb, a szakrális irodalmi kutatások eddigi eredményeit összegző és a legújabb szakirodalomra épülő, a mindennapi gyakorlatban kipróbált és helytálló, hasznosítható, módszertani javaslatokat is felvonultató segédkönyvre.

A „*Példaértékű Pedagógus Díj*” pályázat keretében, a 2016/2017-es tanévben elvégzett munka összegzése:

- I. Elkészült egy OneDrive-oldal, melyre feltöltöttem az elkészült írásokat. (soosne.rozsa@outlook.com). Az oldalon már elérhetők a következők:
1. 10 óraterv a 9. osztályos tananyaghoz (*Assisi Szent Ferenc és a ferences kötődésű alkotók, Celanoi Tamás, Dante, Todi, Boccaccio*). Tematikus terv, kidolgozott, konkrét óratervek, melyekhez szemléltető eszközök, tanulmányrészletek, dolgozattervek, módszertani ötletek is társulnak.
 2. Tanulmányaim hanganyagon a ferences és szakrális irodalom témaköréből (*Naphimnusz, Hymnus, Pázmány Péter, Kosztolányi Dezső, Kányádi Sándor, Kocsis László, Szent Erzsébet az irodalmi hagyományban*). Tanórákon, tehetséggondozásban, fakultáción használhatók.
 3. Pedagógiai és módszertani tanulmányok: *Irodalom és nemzeti önismeret, Irodalom a családban, Művészeti nevelés és ferencesség, Gyermekirodalom és szakralitás, Vallásos és szakrális: fogalomhasználat az irodalomtanításban*
 4. Szakrális-vallásos irodalom: *Horatius, Kölcsey Ferenc, Utassy József, Kocsis László, Szent Anna alakja az irodalmi hagyományban*
 5. Ellenőrzés. Dolgozat. Összefoglalás: 17 dokumentum
- II. A ferences pedagógiát és irodalomtanítást bemutató, népszerűsítő előadásokat tartottam a Mária Rádióban. Néhány adás anyagának összeállításában diákjaim is segítettek, írásaik részleteit beépítettem.
- III. Iskolánk humán munkaközössége évente irodalmi versenyt rendez, melyben a ferences, vallásos, szakrális irodalomhoz kapcsolódó témák is helyt kapnak. A diákok hat hónapon át dolgoznak egy-egy témakörben, s a szakirodalomra alapozott kutatásaik eredményeit tanulmányban összegzik, nyilvános vita keretében bemutatják. Ebben az évben Arany János munkásságához kapcsolódott a feladat. A verseny szervezése, a diákok témavezetése volt a feladatom.
- IV. Elkészült a ferences források pedagógiai vonatkozásait feltáró tanulmányom frissített változata, elérhető az OneDrive oldalon.
- V. A munkaközösség tagjainak óráit rendszeresen látogattam. Munkánk „ferences” összehangolásában segítségünkre van a tudás-és tapasztalatmegosztás az OneDrive felületen, mely elérhető kollégáim számára.

Reményeim szerint a tanulmánykötet, kézikönyv a következő tanévben teljes egészében elkészülhet.